

УДК 070: 82-92

Михайлин І.Л.

ОБ'ЄКТИВНІСТЬ І ПРАВДА В ЖУРНАЛІСТИЦІ*Михайлин И. Л. Объективность и правда в журналистике*

Главным принципом журналистики является не объективность, а правда. Критерий правды - справедливость, воспринятая как соблюдение норм общечеловеческой морали и ориентация на идеал полноценного национального развития.

Ключевые слова: журналистики, правда, справедливость, человечество, нация

Михайлин І.Л. Об'єктивність і правда в журналістиці

Головним принципом журналістики є не об'єктивність, а правда. Критерієм правди є справедливість, сприйнята як дотримання норм загальнолюдської моралі й орієнтація на ідеал повноцінного національного розвитку.'

Ключові слова: журналістика, правда, справедливість, людство, нація

Mykhailyn I. L. Objectivity and truth in journalism

The main principle of journalism is truth, not objectivity. Truth criterion is fairness perceived as observance of moral standard common to all mankind and orientation on an ideal of full national development.

Key words: journalism, truth, fairness, mankind, nation

Будь-яка галузь людського знання чи діяльності має своє *головне питання*. Для філософських дисциплін воно формулюється для кожної окремо. Що первинне: буття чи свідомість, - для онтології; пізнаваний чи непізнаваний світ, - для гносеології; у чому сутність добра, - для етики і т. д. Своє головне питання має релігія: у чому сутність Бога, як виявляється богоприсутність у світі, що таке людина як богоподібна духовна істота? Для політики головне питання - це влада та шляхи її досягнення. З цього погляду *головне питання* журналістики, безумовно, полягає в тому, чи може вона засадничо *об'єктивно* відображати світ, створювати його тотожний образ; якщо так, то на яких шляхах лежить спосіб реалізації цієї можливості.

Об'єктивність вважалася головним принципом (головною засадою) радянської журналістики, яка, за визначенням самих же радянських теоретиків, не могла бути інакшою, аніж об'єктивною. Щоправда, її об'єктивність не була первинною. Їй передував ще головніший принцип (мегапринцип) - комуністичної партійності. За комуністичним догматом, комуністична партійність оголошувалася надійним методологічним інструментом, за допомогою якого гарантовано досягалася об'єктивність не тільки в журналістиці, а й пізнанні в цілому: науці, літературі, інших видах мистецтва.

Про те, що з об'єктивністю насправді щось негаразд, у радянському просторі стали розуміти лише тоді, коли будівля радянської політичної системи з тріском розвалилася. З'ясувалося, що марксизм-ленінізм, який довгі роки лишався підставою радянської політики, - цілком фальшива, псевдонаукова теорія, запроваджена в свідомість кількох поколінь „радянських людей” шляхом насильницьких маніпулятивних технологій.

У сучасній комунікативістиці проблема об'єктивності знята. Встановлено, що об'єктивність не є іманентною властивістю повідомлень і теорій. Вона належить не самій дійсності, а значенням, розумінню дійсності людством. Оскільки людство неоднорідне, а складається з численних спільнот, об'єднаних на засадах ідентифікацій (расових, національних, професійних, громадянських, політичних, культурних), то розуміння й наділення значеннями належить до сфери індивідуального чи колективного сприйняття фактів і явищ дійсності.

Запровадження об'єктивності може здійснюється лише політично, шляхом встановлення гегемонії, за допомогою якої придушується альтернативне розуміння світу й умовно приймається одна єдина оптика. Гегемонія розуміння світу може бути встановлена тільки за допомогою влади. Захопивши владу, певна спільнота людей нав'язує решті суспільства свою ідеологію, встановлює гегемонію своєї мови, якою систематично маскує дійсність. Таким чином, сучасна теорія дискурсу прирівнює об'єктивність до ідеології. Аrenoю боротьби дискурсів є журналістика.

Упродовж XIX-XX століть у світі розвивалася наука про знаки - семіотика, яка в цілому ігнорувалася в Радянському Союзі, оскільки руйнувала уявлення про те, що якась система знань може претендувати на роль „єдино правильної концепції дійсності”. У контексті семіотики людина - це мовленнєва істота, що користується системою знаків, які вона винайшла для пізнання світу. Головною системою знаків для людини є мова. Мова - це головний спосіб створення й передавання повідомлень.

Знак завжди розташований між об'єктом і суб'єктом. Він одночасно вказує на предмет (є речовим знаком) і інтерпретує його. Процесу називання властивий ефект концептуалізації, який

виключає існування чистих фактів, цілком зовнішніх стосовно активності суб'єкта. Іншими словами, мовлення - це завжди інтерпретація дійсності і іншим, за визначенням, бути не може.

Журналістика, для якої мова - головний інструмент створення й транспортування повідомлень, підлягає загальним законам семіотики. На жаль, під кутом зору семіотики журналістика в Україні практично не вивчалася й не вивчається. Тому швидше інтуїцією продиктовані висловлювання українських учених про суб'єктивне бачення журналістикою фактів дійсності.

В.В. Різун у книзі „Маси" висловився так: сучасній теоретичній думці в журналістиці властивий такий собі „наївний техніцизм", який зводиться до ілюзії, нібито можливо відділити оцінку від факту і тим самим забезпечити об'єктивність його висвітлення. „У тім-то й причина, - продовжив автор, - що факт - річ об'єктивно суб'єктивна, оскільки сфера людського відображення, відчуття позначені суб'єктивізмом, в тому розумінні, що належать суб'єктові" [2, с.68].

Розуміння неможливості об'єктивності спостерігалось й у концепції журналістики В.Й. Здоровеги. У підручнику „Теорія і методика журналістської творчості" він декларував: „Абсолютно об'єктивно відтворити складні явища життя неможливо. Елемент оцінки є уже в тому, що журналіст саме це явище чи цей, а не інший факт вважає гідним суспільної уваги" [1, с.51].

Можна примножувати приклади й далі, але вони свідчитимуть про одне й те саме: українська наука про журналістику готова до остаточного висновку про те, що журналістика бути об'єктивною не може. Навіть поверховий огляд газет свідчить про неможливість усунути інтерпретацію події навіть з новинарною повідомлення. Звернімося до короткого, мінімального прикладу. У грудні 2006 р. преса висвітлювала приїзд в Україну міністра закордонних справ Росії. Одна газета написала: „Міністр закордонних справ Росії висловив припущення, що вступ України до НАТО погіршить стосунки між Росією й Україною". Друга: „Міністр закордонних справ Росії зізнався в тому, що вступ України до НАТО погіршить стосунки між Росією й Україною». Третя: «Міністр закордонних справ Росії застеріг, що вступ України до НАТО погіршить стосунки між Росією й Україною». Четверта: «Міністр закордонних справ Росії суворо попередив, що вступ України до НАТО погіршить стосунки між Росією й Україною".

Журналісти були присутні на одній події, слухали один і той же виступ, але сприйняли його в силу своєї різної комунікаційної компетенції по-різному. Різниця лише в одному слові спричинилася до відмінної інтерпретації події. Таким чином, можна сміливо твердити, що перетворення факту на новинарне повідомлення тягне за собою неминучу інтерпретацію дійсності. З деяким перебільшенням можна сказати, що за допомогою журналістики (інтерпретації) людині можна нав'язати певну концепцію дійсності, цілком незалежну від самої дійсності. За допомогою такої системи можна змінити соціальне довкілля, нічого не змінивши в ньому насправді. Світ залишиться тим же, але здаватиметься людині іншим, бо вона бачитиме його таким, яким їй цей світ показали завдяки інтерпретації.

Тут починається найголовніше питання журналістики: невже вона ніколи не може бути об'єктивною? невже вона - завжди неправда? має за мету не об'єктивне інформування, а лише брудні маніпуляції? Тоді виправданою й неминучою є продажність журналіста, його служіння властивим і бізнесовим магнатам? Відповідь на ці питання шукають не лише теоретики, але - найголовніше! - практики журналістики, які щодня створюють новинарні повідомлення та захищають їх перед редактором. їм конче необхідно розуміти зміст своєї праці: чи можуть вони створити адекватну картину світу й правильно зорієнтувати в ньому читача чи вони навіть не повинні претендувати на цю величну місію? Спробуймо відповісти на це запитання.

На наш погляд, категорія *об'єктивності* справді має бути усунута з журналістської теорії, як цілком недосяжна ілюзія, але замість неї запроваджена категорія *правди* як цілком реальний ідеал. Академічний „Словник української мови" дає таке витлумачення слова „правда" (залучаю лише три головних його значення, актуальних для розуміння нашої позиції): 1) те, що відповідає дійсності; істина; 2) правдивість; правильність; 3) справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості, протилежне *кривда* [3, 497-499. Курсив словника. - І. М.]. Дивовижно, але упорядники словника в жодному поясненні не прирівняли *правду* до *об'єктивності*; натомість включили у витлумачення цього слова онтологічну категорію *істини* і етичну категорію *справедливості*.

Наш великий поет і богонатхненний пророк Т. Шевченко в посланні „І мертвим, і живим..." роз'яснював: „В своїй хаті своя й правда / І сила, і воля". Цікаво спостерегти, що поет використав поняття „своя правда"; для нього це - наша українська національна правда. Але наявність „своєї правди" передбачає наявність „іншої правди", а ще навіть - „чужої правди". Це „Чужа правда" загнала Т Шевченка на край світу й „определила" в солдати „под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать". Це була імперська „правда", яка потребувала знищення України для забезпечення своєї імперської величі. Це та „правда", яка спонукала Москву знищити за допомогою штучного голодомору десять (!) мільйонів українських селян в 1932-1933 рр. і мовчати про це в своїй партійній

журналістиці. Це та „правда“, яка призвела до вибуху Чорнобиля і виведення як ні в чому не було тисяч дітей на першотравневу демонстрацію.

Шевченкова правда була протилежною - спрямованою на викриття й зруйнування імперії і пробудження українського народу до національної самосвідомості. Шевченкова правда була тотожною з категоріями істини й справедливості. Тож що виявляється? Ми приходимо до несподіваного, на перший погляд, висновку: критерієм правди є справедливість, совість, мораль. Правда виявляється глибокою етичною категорією, невіддільною від категорії добра, справедливості, людського щастя. Цим вона відрізняється від байдужої до людських емоцій і потреб, нейтральної, позаетичної об'єктивності.

Об'єктивності в журналістиці немає і не може бути, а правда є. Але це може бути „своя правда“, „інша правда“, „чужа правда“. Журналіст завжди є учасником семіозису - процесу створення значень. Він бере участь у ньому як інтерпретатор. У залежності від інтерпретації реального факту, яка неминуха під час перетворення факту на новину, він може опинитися на позиції „своїєї правди“, „іншої правди“, „чужої правди“. Від чого це залежить?

Виступаючи інтерпретатором дійсності, журналіст бере участь у семіозисі не як індивід, а як представник певної комунікативної спільноти, з якою себе ідентифікує. Чим вужча спільнота, тим менше шансів; і навпаки, чим ширша спільнота, тим більше шансів у журналіста здійснити правдиву інтерпретацію фактів і явищ дійсності.

Якою ж повинна бути та спільнота, від імені якої виступає журналіст? Це не метафора й не перебільшення, але такою спільнотою є все людство. Індивід повинен почувати себе його частиною, хоча б у тому сенсі, що дотримуватися загальнолюдської моралі.

У сучасну епоху постмодернізму, коли система духовних, культурних, моральних цінностей зірвана з місця і панівним оголошено принцип релятивності, універсальної відносності й нестабільності, у суспільній свідомості утверджується думка й про релятивність моралі. На мій погляд, це шлях у прірву. Насправді моральні засади абсолютні й не скасовуються ні географією, ні історією, ні соціальним становищем, ні навіть релігійними віруваннями. Для кожної людини як представника людства спільними є актуальними моральні уявлення, сформульовані для християнства у Господніх заповідях: шануй батька і матір, не убий, не вкради, не кривосвідчи (не бреш). Усі ці вимоги дуже прості й наявні в усіх догматичних релігійних концепціях.

Але все людство - занадто широка категорія, щоб його інтересами щодень керувалася кожна особа. Насправді для неї є актуальною вужча спільнота, з якою вона отожднює себе через мову, культуру, історичну пам'ять, державу. Ця спільнота - нація. Зрештою, це не моя думка; насправді так вважав ще І. Франко, який у 1900 р. писав: „Синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не в'язаного і не обмежуваного життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими „вселюдськими“¹ фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації“ [4, с.284. Курсив І. Франка. - І. М.].

Принцип національності аж ніяк не суперечить загальнолюдським ідеалам, а цілком суголосний з ними. Адже гарантією успішного розвитку будь-якої системи (у даному випадку людства) є закон внутрішньої множинності. Смісл його полягає в тому, що чим більше внутрішніх елементів нараховує система, чим багатшим є її внутрішній склад, тим стійкішою виявляється вона щодо зовнішніх загроз. Це означає, що людство в цілому зацікавлене в збереженні кожного свого складника, якими є окремі народи й нації. Виступаючи за збереження своєї нації, кожен її представник захищає людство в цілому і працює на зміцнення його стабільності.

Українському журналістові сьогодні особливо важко. Сучасне українське суспільство сформоване попередньою трьохсотлітньою колоніальною політикою Росії. Воно розчакнуте навпіл. І це зовсім не те розділення, яке виникає в кожній країні після Виборів, коли до влади приходять сила, за яку проголосував 51 % виборців, і тепер вона має політичні підстави нав'язувати свою волю решті 49 %. Нам сьогодні так бракує тих десятих мільйонів українців, завбачливо винищених Москвою в голодомор 1932-33 рр. Якби вони не пішли з життя; сучасна політична конфігурація була б зовсім іншою.

Проте за роки незалежності виросло нове покоління українців, які вивчали неспотворену українську історію, літературу, увібрали в себе українську духовну спадщину, прилучилися до української мови. Це й дало можливість постати українському Майдану 2004 року. З ряду причин перемога виявилася неостаточною. Головна причина полягала¹ в тому, що державний апарат в Україні захоплений антиукраїнськими елементами. І це - теж наслідок нашого колоніального минулого, коли імперія не допускала до керівних посад українців. Сучасна політична криза розгортається навколо двох футуристичних версій розвитку нашої батьківщини: чи бути їй ще однією російською державою, як те вже сталося з Беларуссю, чи бути їй українською Україною.

Український журналіст може бути правдивим, лише стоячи на одній позиції зі своїм народом. У цьому полягає його моральний обов'язок. Він має не лише можливість, але й обов'язок нести українському народові „свою правду“, створювати для нього адекватну картину світу, а критерієм і запорукою правильних інтерпретацій є для нього вірність національним ідеалам і загальнолюдській моралі.

Головним принципом журналістики є не об'єктивність, а правда. Критерієм правди в журналістиці є справедливість, сприйнята як дотримання норм загальнолюдської моралі й орієнтація на ідеал повноцінного національного розвитку.

Джерела та література

1. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. - 2-ге вид., переробл. і доп. - Л., 2004.
2. Різун В. В. Маси: Тексти лекцій. - К., 2003.
3. Словник української мови. - К., 1976. - Т. 7.
4. Франко І. Я. Поза межами можливого // Франко І. Я. Збір. творів: У 50 т. - К., 1986. - Т. 45. - С. 276-285.

Поступила до редакції 12.07.2007 р.

УДК 070: 340.116

Пристаупенко Т.О.

ЗМІ ТА ВЛАДА: ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ

Пристаупенко Т.А. СМІ и власть: право на інформацію

Рассматриваются вопросы правовой деятельности отечественных средств массовой информации в контексте свободы слова в Украине. Анализируются взаимоотношения судебной ветви власти и представителей масс-медиа, а также судебная практика, связанная с деятельностью СМІ.

Ключевые слова: свобода слова, масс-медиа, судебная ветвь власти

Пристаупенко Т.О. ЗМІ та влада: право на інформацію

Розглядаються питання правової діяльності вітчизняних засобів масової інформації в контексті свободи слова в Україні. Подається аналіз взаємовідносин судової гілки влади та представників мас-медіа, а також судова практика щодо розгляду справ, пов'язаних з діяльністю ЗМІ.

Ключові слова: свобода слова, мас-медіа, судова гілка влади

Pristupenko T.A. Mass media and authority: the right to information

It is considered the issues of legal activity of mass media of Ukraine in the context of freedom of speech, it is analysed the interaction of the judicial branch of authority and the mass media representatives as well as judicial practice on examination of the cases relating to mass media activity.

Key words: the freedom of speech, the mass media, the judicial branch of authority

Останні події нашої новітньої історії продемонстрували неперехідне явище: Україна отримала унікальний шанс поставити владу на службу кожному громадянину, збудувати справедливу та цивілізовану європейську державу. Яку шанують і цінують її власні громадяни і до якої з повагою ставляться у світі. Щоб це стало реальністю, а не черговими красивими гаслами, новий уряд розробив політику, яка будуватиметься на зрозумілих усім принципах: чесності, відкритості, патріотизмі, професійності та ефективності. Основний її пріоритет - вільна людина у справедливій державі. Найвищі цінності - людський розвиток і гідність, духовність і свобода, рівність і солідарність, громадянське суспільство та демократія, єдність і правова держава, міжнародна і міжконфесійна злагода, взаємна повага і толерантність, справедливість і добро.

Відповідно до цих принципів та політики нового уряду необхідна тісна взаємодія та взаєморозуміння усіх трьох гілок влади та такого потужного соціального інституту демократичного суспільства, як засоби масової інформації, або четвертої влади.

Основними напрямками нової інформаційної політики повинні бути: неухильне забезпечення принципів свободи слова, висловлення поглядів, безперешкодного доступу громадян до інформації, політичного плюралізму, недопущення будь-яких рецидивів політичної цензури та перешкоджання професійній діяльності журналістів, входження суб'єктів інформаційного простору України до світової системи інформаційного обігу та створення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту. Для досягнення цього забезпечуватиметься: